

נגד כיוון התנועה: האם התשובה יכולה למחוק את העבר?

איש שחצן היה פוגע בסביבה ללא הפסקה. לאחד היה קורא כינויי גנאי, לשני מזכיר את מגרעותיו ולשלישי מחלק עצות איך לעשות את עבודתו טוב יותר. הגיע ערב יום הכיפורים והוא הרהר כמה אנשים הלכו הביתה כאובים ובוכים בגללו וחש חרטה. הוא הלך להתייעץ עם הרב האם זאת תהיה תשובה מספיקה לבקש סליחה מכל אלו שפגע בהם?

"זה מה שתעשה, אמר הרב: בחוץ עומד קרש עץ, קח פטיש ומסמרים ותתקע בקרש חמישים מסמרים. אחר כך תבקש סליחה מאלו שפגעת בהם ועם כל בקשת סליחה, תשלוף מסמר אחד מהקרש. אחרי שתבקש סליחה מחמישים איש ותשלוף את כל המסמרים - תחזור אלי. חזר האיש אל הרב לאחר שעשה מה שהתבקש והרב אמר: "תביט בקרש, המסמרים יצאו אבל החורים נשארו. ביכולתך לתקן את הפגיעות מכאן ואילך, אבל השריטה שנפצרה בלב נשארת לנצח..."

כולנו עושים טעויות במהלך החיים והבעיה האמתית עם הטעויות שהן לא הולכות לשום מקום. את העבר אי אפשר לשנות והכישלונות לא נמחקים. הקלקולים נותרים קיימים ומעיקים על המשך חיינו. רבים מאתנו היו מעדיפים להיכנס למכונת זמן שתשיב את העבר לאחור ותאפשר ליצור אותו מחדש, אולם אי אפשר לשנות את ההיסטוריה והיא עובדה קיימת שמאיימת על המשך ההתקדמות שלנו.

וכאן עולה השאלה מה קורה עם העבר המעיק? איך מתייחסים אליו? יהודי שחטא בעוונות חמורים ושב בתשובה שלמה, ואולם כל פעם שנזכר בעברו לבו מתהפך עליו – כיצד עליו להתייחס אל מה שקרה והתרחש בפועל? או אדם שפגע והכאיב לנו קשות ואחר כך בא לבקש סליחה – כיצד להתייחס למה שכבר עולל לנו? (ראו בהערה¹ דוגמה לחידוד השאלה).

הגמרא אומרת דברים ידועים ומפתיעים:

1. יומא פז: אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר (הושע יד, ב) 'שובה ישראל עד ה' אלוֹקֶיךָ כִּי כִשְׁלֵת בְּעוֹנֶיךָ הֵייוֹנוּ שֶׁהוּעוֹן נִקְרָא רֶק בְּשֵׁם 'מִכְשׁוֹל' וְלֹא מִזִּיד. וְהֵרִי אִמְרֵי רִישׁ לִקְיֵשׁ גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה שֶׁזְּדוֹנוֹת נִעְשׂוֹת לוֹ כִּזְכוּיֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לג, יט) 'וּבְשׁוֹב רִשְׁעֵי מִרְשַׁעְתּוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצָדִיקָה עֲלֵיהֶם יִחִיֶּה' לֹא קָשִׁיָא כִּאֵן בְּתְשׁוּבָה מֵאֲהָבָה [שֶׁזְּדוֹנוֹת נִעְשׂוֹ לוֹ כִּזְכוּיֹת] וְכֵאֵן בְּתְשׁוּבָה מִיִּרְאָה [שֶׁזְּדוֹנוֹת נִעְשׂוֹ לוֹ כִּשְׁגָגוֹת].

זאת גישה מדהימה בכל קנה מידה: לא רק שצריך להשאיר את העבר מאחור, לא רק שצריך לחשוב קדימה, אלא הרבה יותר מכך: אחרי שעושים תשובה מאהבה, העבר הבעייתי מתהפך והופך להיות זכויות שמקבלים עליהן שכר טוב. העבר לא צריך להישכח אלא הופך להיות זכות. נחמד את הדברים בעזרת דוגמה: אדם הגיע הביתה רעב ולא מוצא מה לאכול. הוא נכנס לסחרור, מוצא מסעדה פתוחה

¹ דוגמה לכאב שלא מרפה כתוצאה מזיכרון העבר המעיק: הגמרא מספרת על רבי יוחנן ששחה במי הירדן וראה את שמעון בן לקיש שהיה ראש הגזלנים. רבי יוחנן עודד אותו לעזוב את הגזלנות ואכן ריש לקיש שינה את אורחותיו, נכנס לשיבה והפך להיות גיסו ובר הפלוגתא העיקרי של רבי יוחנן. פעם דנו אודות כלי ברזל מתי מתחיל לקבל טומאה: רבי יוחנן אמר שנחשב כלי מעת שמצרפים אותו באש ואילו ריש לקיש אמר שנחשב כלי משלב מאוחר יותר, כשמעבירים במים אחרי האש. הגיב רבי יוחנן כי ריש לקיש מבין בזה היטב שהרי היה גזלן ובקי בהכנת כלי ברזל. ריש לקיש נפגע חמורות מההערה, עזב את השיבה ונפטר מרוב צער. בעקבותיו נטרפה דעתו של רבי יוחנן ואף הוא הלך מהעולם בצער.

מדוע ריש לקיש נשבר? כבר אי אפשר לומר בדיחה בין חברים?! במיוחד שההערה לא שיקפה את דעת רבי יוחנן עליו, שהרי הגמרא מספרת שדעתו של רבי יוחנן נטרפה מגעגועיו ללימוד עם ריש לקיש. כאשר תלמיד חכם אחר התיישב ללמוד אתו במקום ריש לקיש, אמר רבי יוחנן בכאב: איפה אתה ואיפה הוא? אתה מביא 24 ראיות לכל מה שאני אומר ואילו ריש לקיש ידע לעורר עשרים וארבע קושיות על מה שאמרתי... יש לומר כי ריש לקיש נשבר מההבנה שלדעת רבי יוחנן הוא לא הצליח להשתחרר מהעבר. בניגוד לשיטת ריש לקיש עצמו ש"זדונות נעשו לו כזכויות", דברי רבי יוחנן לימדו כי העבר הנורא "אוחז בו ככלב".

וקונה מנת בשר שאינה כשרה. למחרת קם ונזכר מה קרה. הוא מייסר את עצמו ושב בתשובה שלמה, והנה העוון מתהפך והוא עתיד לקבל שכר מהקב"ה על מנת הטריפה שאכל במזיד!.

מה מונח כאן? איך התורה רואה את העבר הבעייתי?

ספר העקרים ד, כז: בעניין התשובה ישנו ספק גדול: אחר שנעשית העבירה בפועל, מה תועיל התשובה בחרטה ובוידוי? וכי ההורג את הנפש או המחלל את השבת **תשוב נפש הנרצח** בוידוי ובחרטה?! או **השבת המחוללת תשוב ותישמר!**? הרי זה דומה למי שסתר הבית וחוזר ובונה בדיבור בפיו והרי לא יבנה ברוב דברים?

אנו רוצים לדון בתפיסת העבר, באמצעות עיון בפירושי רש"י מרתק בפרשת השבוע. מדובר לכאורה בקטע רגיל ושגרתו שאינו אומר שום דבר מהפכני ואינו צד את עיני רוב המפרשים. אולם הרבי מליובאוויטש הקדיש שיחה ארוכה ומפולפלת לעיון מעמיק בפרשנות רש"י זו.

פרשת "וארא" היא פרשת המכות של התורה. לאחר שפרעה דוחה בזלזול את בקשותיהם של משה ואהרן לשחרר את ישראל ממצרים, הקב"ה עובר להנחית עליו מכה אחרי מכה. בערך אחת לחודש נוחתת מכה חדשה על המצרים והיא נמשכת שבוע ימים מתוך החודש. פרשת וארא מציגה שבע מתוך עשר המכות והמכה האחרונה בפרשה היא "ברד".

המכה הזו הייתה כואבת והרסנית יותר מכל קודמותיה עד שהממה את פרעה ושברה את רוחו. זאת המכה הראשונה בעקבותיה קורא פרעה את המילה המפורשת: "חטאתי!".

2. שמות ט, כז-ח: וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אליהם **חטאתי הפעם**, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים: העתירו אל ה' ורב מהיות קולות אלוקים וברד ואשלחה אתכם ולא תספון לעמד.

עד עכשיו פרעה ביקש רק להפסיק את המכה והוא ישחרר את ישראל, אולם כאן נשבר לבו והוא מודה שטעה ביחסו המזלזל כלפי ההשגחה העליונה. הכלי יקר אומר שמה שהמם את פרעה הוא הפלאים שליוו אותה לצד עוצמתה המחרידה. היא שילבה כמה סוגי חורבן: מהשמיים נחתו אבני ברד שגרמו למוות, באופן נסי היה הברד מעורב באש מתלקחת שגרמה אף היא להרג, והמטר שהיה מעורב בתוך הברד והאש הביא לחנק וטביעה.

שם ט, יד: כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותיי – **כלי יקר:** מצינו במכת הברד דוגמא לכל **ארבע מיתות בית דין:** סקילה באבנים [מאבני הברד], שריפה באש מתלקחת, הרג [מהאבנים והאש], וחנק - בריבוי מטר שירד עם הברד, כי אולי נטבעו קצתם בשדה במטר הברד.

פרעה נשבר ומבקש מחילה על חטאיו, ומשה פורש את כפיו לשמים ומבקש לעצור את המכה. וכאן נוקטת התורה לשון די חריגה כדי לתאר את רגע עצירת המכה:

ט, לג: ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל ה' ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה.

במקום לומר בפשטות 'ומטר לא ירד ארצה', נוקטת התורה בביטוי חריג: "לא נתך". המפרשים מסבירים כי התורה מתכוונת להתייחס לנקודה פשוטה: מה קרה עם המטר שכבר יצא מהעננים לכיוון הקרקע? הרי לוקח זמן מאז יוצא הגשם מהעננים ועד שמגיע לארץ, ומה קרה לאותו גשם שהיה כבר בדרך ארצה כאשר פרש משה כפיו והמכה נעצרה?

התורה מתכוונת לענות על כך בביטוי "לא נתך", ורש"י מביא לו שני פירושים:

רש"י: לא הגיע, ואף אותן שהיו באוויר לא הגיעו לארץ [אלא נותרו תלויים ועומדים באוויר]. ומנחם בן סרוק [מחבר ה'מחברת', מילון עברי ראשון ללשון המקרא] חברו עם הפסוק 'כהתוך כסף' לשון יציקת מתכת [הפיכת מתכת מוצקה לנוזל נשפך], ורואה אני את דבריו ... ואף זה לא הוצק לארץ [איבד את התכונה להפוך לנוזל, אלא התאייד והסתלק כליל בגובה הרקיע].

לפי הפירוש הראשון, המטר לא הגיע ארצה אלא **נותר תלוי ועומד באוויר** (הסתלק משם לאחר תקופת זמן). לפי הפירוש השני, המטר איבד את תכונת הנזילה והתאייד והסתלק בגובה הרקיע.

והנה מפרשים נוספים שצועדים במסלול שני הפירושים ברש"י:

רבנו בחיי: אחר שירד מן השמים עמד בין השמים לארץ [כמו הפירוש הראשון].

רבי אברהם בן הרמב"ם: המטר ... נמנע מתחילת ירידתו [והתאייד והסתלק כליל, כפירוש שני].

וכאן עולה השאלה המתבקשת מדוע טרח רש"י להביא גם את הפירוש השני ולא הסתפק בראשון?

במיוחד שהפירוש הראשון - שהמטר נותר עומד בין שמים לארץ - הוא קרוב הרבה יותר למשמעותו הפשוטה של הפסוק? ראשית, לשון התורה הוא שהגשם "לא נתך ארצה", ומשמע שנוטר קיים ועומד איפשהו קרוב לארץ. אולם לפי הפירוש השני, הגשם לא נתך בכלל, שהרי התאייד גבוה הרבה מהארץ? שנית, התורה מחלקת מפורשות בין מה שקרה עם הברד ובין מה שקרה עם המטר - "ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה", והמשמעות הפשוטה היא שבעוד ש"הקולות והברד" חדלו ונעלמו², המטר לא הגיע לארץ אך נותר תלוי ועומד באוויר.

ג. ועוד שאלה שלישית מהבחינה הרעיונית: הגמרא מספרת (תענית כה) על התנא רבי חנינא בן דוסא שהיה מגדולי הדורות, איש צדיק, מלומד בניסים, שהסתפק במועט וחי בעוני מופלג. פעם התרוקן הבית מאוכל ואשתו לא הייתה יכולה לסבול עוד. היא ביקשה מהקב"ה להינצל מהרעב והנה ירדה מהשמיים רגל של זהב שהפכה אותה ברגע לעשירה מופלגת. הגיע הלילה והיא חלמה כי היא ובעלה יושבים על יד שולחן בגן עדן, ובעוד שכל הצדיקים יושבים על יד שולחן עם ארבע רגליים, הם יושבים על יד שולחן עם שלוש רגליים. סיפרה זאת לבעלה והחליטו לבקש מהקב"ה לקחת מהם את רגל הזהב. יצאה יד מהשמים ולקחה את הרגל. מסכמת הגמרא את הסיפור במלים הבאות: "גדול הנס השני יותר מהראשון, משום שמשמים נותנים ולא לוקחים, ואילו מהם נתנו וגם לקחו".

ואולם הפירוש השני ברש"י כאן מכריח שהתרחש נס שהוא מנוגד לדרכי שמים: המטר שכבר ירד מהשמיים נלקח בחזרה, בעוד שהקב"ה אינו נוהג לקחת מה שכבר נתן? וכיון שכן, מכל השאלות הללו עולה התמיהה, מדוע מתעקש רש"י שלא להסתפק בפירוש הראשון ולהביא פירוש שני?

הרבי מליובאוויטש מוצא כאן רמז מעמיק אודות השאלה הגדולה בה פתחנו: מה קורה עם הכישלונות שלנו לאחר ששבנו בתשובה? הפירוש השני ברש"י רוצה לטעון כי העונש נעלם והסתלק כליל - וזה כאות ורמז לכך שלאחר שפרעה אמר "חטאתי" נשכח כליל החטא הראשון שלו.

ב. לפני שנכנסים לעניין, נסיף קטע אופציונאלי שעומד בפני עצמו, אך מעשיר ומתבל את הדברים: כל יהודי שלומד את סוגיית עשר המכות, אמור להעלות תמיהה פשוטה: מי צריך את ההצגה הזו? לשם מה נדרש לבזבז שנה שלמה ולחולל מופע מדהים של נסים ופלאות כדי לשבור את רוח פרעה?

הקב"ה היה יכול להאריך את מכת "דם" עד שפרעה היה נשבר מחוסר מים או לחילופין לפתוח מיד עם מכת בכורות, זאת שגרמה למוות ישיר בכל בית מצרי ואף איימה על פרעה עצמו שהיה בכור, ופרעה היה טס להתחנן לפני משה שיעזבו את המדינה?

3. שמות רבה טו, י: וכי לא היה יכול הקב"ה להציל ישראל מיד מצרים במכה ראשונה?

זאת תמיהה עצומה לאור העובדה שהקב"ה אינו מחולל נס לחינם. כל אחד היה שמח לקום בבוקר ולגלות מיליון דולר בחשבון הבנק שלו. כל אדם שהתמודד עם בעיות בריאות לא עלינו, היה שש לקום ולגלות כי הראש צלול, הרגליים רצות והכל בסדר. אך למרבה הצער, לא קונים נסים במכולת ונפלאות לא מתרחשות. ההסבר לכך הוא שהקב"ה מעריך את הטבע ואינו משבש אותו שלא לצורך.

² להעיר שהגמרא בברכות מספרת שאבני הברד נותרו עומדים באוויר במשך שנים רבות וכאשר יהושע בן נון יצא למלחמה כנגד חמש מלכי הדרום (יהושע י') הוריד את אבני הברד על ראשם. אולם הרבי מציון (הערה 13 בשיחה שם ובשולי הגיליון) כי ברמת הפשט נראה שהברד נעלם כליל ורק המטר נותר עומד לפירוש הראשון.

דרשות הר"ן ח: היות מנהגו של עולם יקר בעיני ה' ... כשיצטרך לחדש נס ופלא יערב בו איזה דבר טבעי למשענת הנס ההוא ... כענין שאמר אלישע לאשה אחת מנשי בני הנביאים.

הר"ן מוכיח את חשיבות הטבע מהעובדה שאפילו במקרה קיצוני שנדרש לעשות נס, ה' מעדיף לטשטש את הנס ולהטמין אותו בתוך דרכי הטבע. כך מספר הנביא על "אישה אחת מנשי בני הנביאים", אשתו של עובדיה הנביא שבכתה לפני אלישע, שבעלה מת באופן פתאומי תוך שהוא משאיר חובות גדולים ואיננה יודעת איך להתמודד עם הנושים. הנביא שאל מה נשאר בבית והיא ענתה כד שמן. הוא הורה לה לאסוף את הכלים הריקים בבית ולשפוך לתוכם מכד השמן. קרה נס מופלא והכד לא נגמר ומילא שוב ושוב את כל הכלים בבית.

מדוע נדרשה למלא את הכדים מתוך כד שמן? הרי בין כך השמן היה נסי ומוטב היה להוריד שמן חדש מהשמיים? מכאן שככל שאפשר לשמור על נראות של טבע – כך עדיף. ואם כן עולה התמיהה הגדולה בענייננו מה היה הצורך בשנה שלמה של שידוד מוחלט בכל מערכות הטבע?

התשובה היא (ראו בארוכה ליקוטי שיחות לו/34 והארכנו בשיעור לפרשת וארא תשעו) כי המכות לא נועדו רק עבור מצרים, אלא עבור עם ישראל. המכות לא נועדו רק לשחרר את ישראל ממצרים, אלא להוציא את מצרים מישראל. המכות היו סמינר מזורז להפגנת עיקרי האמונה היהודית: את העובדה שישנו א-ל אחד, שהוא מעורב ומכיר במעשי הבריות, וכל הנהגת הטבע מונחת בידי.

ראיתי מביאים וארט מופלא בשם הבעש"ט ולא מצאתי בינתיים את המקור המדויק:

בעש"ט: נאמר בירמיהו 'אֲשֶׁר שָׁמַתְּ אֶתֹת וּמִפְתִּים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וּבְיִשְׂרָאֵל וּבְאֶדָם וּתְעֹשֶׂה לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה'. ולכאורה מהו 'אותות מופתים בארץ מצרים ... בישראל?' אלא מכות מצרים ממשיכים בְּיִשְׂרָאֵל וּבְאֶדָם... יש בהם את יסודות האמונה לכל שאלה שתעלה לפניך בכל עניין.

ולאור משמעותן העמוקה והמקיפה של המכות, עולה השאלה בענייננו: מה משמעות הרעיון שמובא בפירוש שני ברש"י כי כאשר נגמר הברד, הוא הסתלק ונעלם כליל מבלי להשאיר זכר?

ג. ד"ר מרים אדהאן היא פסיכולוגית ילדים דתית ומחברת ספרים בנושאי זוגיות והורות. קראתי את הסיפור המיוחד הבא באחד מספריה: היא נולדה במשפחה משכילה בארצות הברית, התקרבה ליהדות באמצעות חב"ד בקליפורניה ועשתה עלייה ארצה. בשלב הראשון לחייה בארץ, גרה במרכז קליטה בירושלים והבחינה שם באישה מעניינת. היה באותה אישה משהו מסקרן שרמז על עבר מפואר. היא אמנם חיה בעניות, בדירה קטנטונת בת חדר וחצי עם ארבעה ילדים, אבל האישיות הקרינה אצילות. אדהאן הצעירה עשתה מאמץ להתיידד עם הגברת ונדהמה לשמוע את סיפור חייה.

היא עלתה ארצה מאיראן, שם חיה עם בעלה חיי עושר מופלגים, בתי קיץ, משרתים, חופשות בחו"ל וכל מה שמשפחה עשירה יכולה לעלות על הדעת. ואז פרצה המהפכה האיסלאמיסטית. השאח הודח והמוסלמים של חומייני השתלטו על השלטון. צהריים אחד דפק מישהו בבהלה על דלת ביתה: היה זה אחד העובדים של בעלה והוא סיפר מזועזע כי חבורת בריונים פרצה למפעל השטיחים שלהם, הטיחה בבעלה שהוא סוכן של השאח וירו בו למוות.

היא הבינה שדקותיה ספורות. הם רוצים להשתלט על הכסף שלהם ולא יניחו עד שיחסלו אותה ואת הילדים. היא צררה את התכשיטים שהיו בבית, אספה את הילדים ממוסדות החינוך ויצאה אל פרבר מחוץ לעיר. בחשכת הלילה יצרה קשר עם אדם שהיה מבריוח את הגבול מאיראן לטורקיה וסיכמה לעבור את הגבול עם הילדים.

בליל ירח מלא יצאו לדרך ומאותו רגע התחיל גיהינום שאי אפשר לתאר. המבריוח העלה אותם על גמלים ואז הוציא אקדח מהכיס, נופף מול הפנים של הילדים ואמר שאין דרך לעצור באמצע המסלול. ילד שלא יעמוד בתנאים, יקבל כדור בראש וייקבר באמצע הדרך. הם רכבו על הגמלים 18 שעות ביממה, משש בבוקר עד חצות הלילה. ביום היה חמסין נוראי ובלילה קור מקפיא. באמצע הדרך הם נאלצו לעבור נהר קפוא, הנעליים נשמטו להם מהרגליים והם נאלצו לצעוד ביציאה מהנהר יחפים על

שיחי קקטוס דוקרניים. הילדה הקטנה התחילה לצרות, ומורה הדרך הצמיד לה את האקדח לראש. האמא נתנה צרחה ויחד עם הבן הבכור עשו תורנות לסחוב את הילדה על הידיים.

היא עצמה כמעט התמוטטה. הם היו צריכים לעבור גשר חבלים רעוע, ומתחתיו פעורה תהום. היא צעקה בכוחות אחרונים שאינה עולה על הגשר והוא צרח חזרה שהוא יורה בה ועוזב את הילדים. היא שגאה אותו כמו שלא שגאה איש מעולם והייתה יורה בו אם רק היה לה אקדח. הגיהנום הזה נמשך שבועיים, עד שהם ראו את הגבול התורכי. ברגע שהגיעו אל הארץ המובטחת, קרה דבר מדהים: מורה הדרך אסף את הילדים, חיבק אותם ואמר מילים מפתיעות: "אני יהודי כמוכם, אני אוהב אתכם, אבל לא הייתה לי דרך אחרת לגרום לכם לעשות את המסע הזה"...

אחד המסרים המעצימים שמעביר הסיפור הוא שההיסטוריה נצבעת מחדש בצבע שונה. ברגע שהאיש הסביר להם למה נופף קודם באקדח, העבר קיבל פשר מחודש והוא הפך מאיש אכזר לסמל הטוב. אירועי חיינו הם אינם מגילה חתומה, העובדות הן עובדות, אבל הפרשנות שלהן יכולה להשתנות לאור מה שיקרה בעתיד.

זהה הרעיון של התשובה: ברגע שאדם תופש את עצמו ומתחרט על מה שקרה, הוא לא רק פותח דף חדש מכאן ואילך, אלא מעניק משמעות מחודשת לחטאים של קודם. וזאת בשתי רמות: א. הוא מפחית את משמעות החטא ואומר שקודם כשל בשוגג. הוא לא רצה בעומק נפשו את החטא. הוא לא קיבל את החינוך המתאים, הוא נסחף אחרי היצר שבלבל אותו ולא שלט ברוחו, ובוודאי אילו היה יודע קודם את יופייה של התשובה, לא היה חוטא מראש.

התורה מכניסה זאת כהרגלה בתוך אות אחת:

4. במדבר ה', יב: איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל - סוטה ג, א: אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, שנאמר 'איש כי תשטה אשתו' [באות "שין" ולא באות "סמך" מלשון "סטייה"].

יהודי חוטא בלב חצוי, ברגשות מעורבים ותחת הלחץ של היצר הרע. הוא מועד, נסחף ומובל אחרי תאוות העולם, אבל בעומק נפשו אינו רוצה בכך. יש לכך הוכחה עוצמתית: העובדה שהוא שב.

האם מישהו שמע פעם על אדם שנכנס לתחנת משטרה וביקש מחילה על מעשה חמור שעשה אתמול: הוא חנה במקום אסור וכעת ליבו נוקפו שפגע במדינת ישראל?! הדבר לא יקרה לעולם, כי לא אכפת לנו שחנינו במקום אסור. אכפת לנו להיתפס, אבל לא אכפת לנו מהחטא!. אדרבה, כאשר פקח תנועה עוצר אותנו, אנו כועסים עליו במקום על עצמנו. אך כשיהודי חוטא כנגד הקב"ה ומגיעים עשרת ימי תשובה, הוא מתחלחל מעצמו בעומק נפשו. איש לא קרא לו ולא דיבר אליו, אבל בשבת תשובה הוא אינו נרדם בלילה מרוב חרטה.

ולכן מהותה של התשובה - בשלב הראשון - היא פשוט גילוי על קודם: לא רציתי בחטא הזה. הרבי קישר זאת פעמים רבות עם העובדה המרתקת הבאה: בשפות אחרות אומרים "חרטה" ואילו יהודים אומרים "תשובה". אלו שתי גישות מהפכניות: "חרטה" פירושה חטאתי בלב שלם וכעת אני מתחיל דף חדש. ואילו "תשובה" משמעותה, מעולם לא רציתי בחטא ואני שב כעת לעצמותי הטהורה.

ספר העקרים שם: הפעולות האנושיות שעליהן ישובח האדם או יגונה, הן הפעולות הנעשות בבחירה וברצון והדרך לבחון זאת היא, אם לאחר שנעשה המעשה, הוא רוצה בקיומו ושמח בו, אבל אם אחר שנעשה הפועל ההוא, אינו חפץ בו והיה מעדיף שלא נעשה קודם לכן - אין ראוי שייחוס אליו המעשה אלא לאונס וטעות. לכן כאשר מתחרט על העבירה, זה מורה שלא נעשה הפועל ההוא ברצון גמור ואילו הדבר היה תלוי רק בו - לא היה עושהו מלכתחילה.

אך למען האמת, התשובה אומרת דבר יותר עמוק: לא רק שקודם לא רציתי בחטא, אלא למעשה, החטא עצמו הוא הזרז שהביא אותי אל התשובה. בעלי תשובה מצטיינים בעוצמה של קשר והתקרבות אל הקב"ה, שלא נמצא לעולם אצל מי שגדל בכפר חב"ד או בירושלים. דווקא בגלל שהכירו את ההיפך, דווקא בגלל החשש ממה שאורב מאחוריהם, דווקא בגלל הרצון להספיק את כל מה שהפסידו, יש בהם מנועים של עוצמה שאי אפשר להגיע אליהם ללא התשובה.

ולכן החטא במהותו העמוקה יותר הוא סוג של "מכשירי מצווה" המביאים אל המצווה. ולכן אומר ריש לקיש ש"זדונות נעשו לו כזכויות", כי התשובה גואלת את העבר ומעניקה לו פשר מחדש. התשובה כותבת מחדש את סיפור חיינו ומוכיחה כי הזדונות הן אלו שהביאו אל הזכויות הכי עמוקות שלנו.

מעשייה ידועה מספרת על מיליארדר אמריקאי שסגר חוזה על עשרה מיליארד דולר. במעמד החתימה הוגש לו החוזה לחתימה, אך הוא דחה אותו ואמר שאינו יודע לכתוב. כל גבות העיניים הורמו והוא אמר בחיור: "אילו הייתי יודע לכתוב, הייתי היום שמש בית כנסת". הוא סיפר כי גדל בבית עני ובגיל 16 חיפש עבודה לסייע בפרנסת המשפחה. בבית הכנסת חיפשו שמש והוא הציע את עצמו. היה עליו לחתום על חוזה עבודה, אך הוא לא ידע לקרוא ולכתוב. הגבאים המזועזעים דחו את מועמדותו. לא נותרה ברירה והוא הלך לשוק לסחוב עגבניות. מסבל הוא הפך למוכר, ממוכר הפך לבעל דוכן, מבעל דוכן הפך למשווק, עד שהגיע לחתימה על חוזה של עשר מיליארד דולר...

יש להוסיף ולומר שריש לקיש אמר את זה מניסיונו

הנה מסר כביר שהפיק הרבי מליובאוויטש: לאנשים שביקשו תיקוני תשובה ושאלו כיצד יכפרו על חטאים שונים? ענה הרבי **שיוסיפו באותו עניין שקלקלו בו**. אדם שלא הניח תפילין למשל, המליץ לו הרבי ללמוד את הלכות תפילין וכך יתעצם הקשר שלו אל המצווה.

הנה דוגמה אחת קיצונית ורבת עוצמה: אישה כתבה לרבי על אירוע קשה המעיק עליה: היא ילדה את ילדיה בשלב בו לא שמרה טהרת המשפחה וזה מסוג הדברים שלכאורה הוא מעוות שלא יכול לתקון. הילדים כבר נולדו, יצאו מרשותה ועומדים בזכות עצמם - ומה ביכולתה לעשות?

אגרות קודש ח"כ/עמוד צו: כותבת שכאילו אין מה לתקן בזה [על העדר שמירת טהרת המשפחה], והוא היפך יסוד אמונתנו שאין דבר העומד בפני התשובה ... ועוד וגם זה עיקר, שהתיקון לעניין בלתי רצוי הוא על ידי **הוספת עניין רצוי ולא בהוספת עוד עניין בלתי רצוי כמו עצבות ויאוש**. בנוגע לפועל, **תשתדל בהסברת העניין דחוקי וטהרת המשפחה בסביבתה, בין מכירותיה וידידותיה**.

בכך מבאר הרבי מליובאוויטש את העומק הרעיוני מאחורי שתי הדעות שהובאו ברש"י בפרשתנו: מה שמציק לבעל הפירוש השני הוא, איך יתכן שהמטר **נותר קיים באוויר העולם כעונש?** והרי לאחר שפרעה קרא "חטאתי" ושב בתשובה שלמה (לפי דרגתו) – החטא היה אמור **להיעלם כלא היה מעולם?** ולכן הפירוש השני מתעקש כי המטר התאייד ונעלם כלא היה.

לאידך, הפירוש הראשון טוען כי תפיסת התשובה שהזכרה לעיל, שייכת רק אצל יהודי, שמהותו הבסיסית רוצה לעשות רצון ה' ולכן כשהוא שב, הוא מגלה שלא רצה לחטוא מעולם. אך אצל מי שאינו יהודי, אין זה שקודם לא רצה לחטוא, אלא עכשיו רואה את משמעות מעשיו ומתחרט עליהם מכאן ואילך. ולכן המטר שירד קודם, נשאר באוויר העולם כאות ותזכורת למחיר החטא.

אמנם הפירוש השני טוען כי לפני מתן תורה, קודם שה' בחר בנו מכל העמים, גם אצל גוי הייתה שייכת מהות מוחלטת של תשובה, עד כדי היעלמות מוחלטת של תזכורת ורושם מהחטא.

תוכן מליקוטי שיחות ו/53 ואילך: בנוגע ליהודי ברור שהתשובה שלו מנקה את החטא לגמרי. המהות של יהודי אפילו בעת החטא עצמו היא טוב וקדושה ואין זה אלא שיצרו תקפו לעשות היפך **רצונו האמתי**. וזה פירוש המילה "תשובה" [ולא "חרטה"], שכן הוא שב אל רצונו האמתי. וכך סברא לומר גם לגבי בן נח לפני מתן תורה, קודם ש'אתה בחרת בנו מכל העמים', שהתשובה שלו בכוחה **למחוק למפרע כל משמעות של חטא**.

ובזה חלוקים שני הפירושים ברש"י: הפירוש הראשון אומר שפעולת התשובה של בני נח, אין בכוחה **למחוק את החטא למפרע כאילו לא היה**, ולכן סוברים שהמטר נשאר במציאותו כתזכורת לחטא.

אולם הפירוש הראשון סובר כי לבני נח לפני מתן תורה, היה את הכוח להתנתק לחלוטין מהחטא ולכן סוברים שהמטר התאייד ונעלם כלא היה.

המהלך הזה שופך אור על שני רעיונות נוספים: 1. **בתחום המחילה בין אדם לחברו:** ישנן כמה רמות של מחילה בין אנשים וגם בתורה עצמה מוצאים רמות שונות מהותיות. אחרי שיעקב לוקח את הברכות מעשו, רבקה מורה לו לברוח מהארץ ואומרת "עד שוב אף אחיך ממך **ושכח** את אשר עשית". נשים לב: רבקה אינה משלה את עצמה שעשו **ימחל ויסלח ליעקב**, הוא לכל היותר יהיה מוכן **לשכוח ולהניח מאחור את מה שקרה** ולהתחיל דף חדש מכאן ואילך.

לעומת זאת, יוסף הצדיק פוגש את אחיו אחרי 22 שנה ומוחל להם לחלוטין. יתירה מכך: הוא צובע מחדש את העבר בצבע אחר ואומר כי המעשה הרע עצמו היה זה שהביא אותו אל כס המלוכה. הוא לא רק מתחיל דף חדש, אלא טוען כי **מעולם לא מצא על מה לכעוס**.

אפשר לבאר לפי דברי אדמו"ר הנ"ל כי זה ההבדל בין יהודי למי שאינו יהודי: יהודי מבין כי טעויות קורות והן **חלק מתהליך העלייה** ולכן מתייחס אליהן כטוב נסתר וכאילו הרע לא אירע מעולם. גוי, לעומת זאת, מוכן לכל היותר לקבל את התפיסה שאתה מתחרט עכשיו ומכאן ואילך פותח דף חדש.

ב. **בתחום בין האדם למקום:** בשיעור שכתבנו בשנה שעברה לפרשת "חיי שרה", הארכנו ברעיון כביר שהציג הרבי מליובאוויטש. ידועים דברי רש"י בתחילת פרשת "חיי שרה" כי כל חייה של שרה היו "שווים לטובה", שכן "בת ק' כבת כ' לחטא (מה בת כ' לא חטאה שאינה בת עונשין בעונשי שמים) אף בת ק' בלא חטא. ובת כ' כבת ז' ליופי".

וכל אחד שקורא משפשף את העיניים בתימהון: האם שרה אמנו היא הדוגמה המתאימה **לחיים מושלמים**?! הרי שרה המתונה רוב חייה לילד עד שכמעט נואשה מהסיכוי להרות? יתירה מכך: שרה אמנו מעידה בקולה כי היא זקנה באמצע חייה ואיבדה היכולת ללדת, ככתוב "אחרי בלותי הייתה לי עדנה" וכיצד אומר רש"י שכל חייה שווים ליופי?

ענה הרבי רעיון דומה לדברים שהובאו כאן: הפרק האחרון בחייה של שרה, **צבע מחדש את כל תולדות חייה**. העובדה שבסוף חייה אירע נס מופלא והיא שבה לצעירותה וילדה, גרם לכך שגם שנות הזקנה הקודמות הפכו להיות יפות יותר, משום **שהן עצמן אלו שהעצימו את הפלא שקרה מאחור יותר**. אילו שרה לא הייתה מזדקנת מראש, מה החידוש בכך שילדה בגיל 90? דווקא העובדה שזקנה קודם ואחר כך שבה לצעירותה, מעצימה את הנס - וכך כל חייה שווים לטובה.

הרעיון הוא שהטוב של החיים יכול להופיע בשתי דרכים: בטוב נראה ונגלה ישר, ולעתים דרך רגעים שנראים ומרגישים רעים לא עלינו ולא עליכם, אבל אחר כך מתהפכים והם עצמם משרתים את הטוב.

מה זה אומר בתכל"ס? הרעיון של השיעור הוא שההווה כותב מחדש את העבר. בכל רגע בחיים יש לנו אפשרות לבחור בטוב ובכך להעניק משמעות מחודשת לטעויות והכישלונות שלנו. נתאר לעצמנו אדם שחטא חלילה ולבו נוקפו, אך במקום להסתפק בבכיות, הוא **מקבל על עצמו החלטה טובה משמעותית שלא היה מקבל לולי החטא**, ברגע הזה הוא הופך את החטא לרגע של **לימוד והעצמה** וכך הזדונות נעשים לו כזכויות. שהרי הם אלו שהביאו אותו אל הזכות.

וכך אנו מובטחים לגבי הגאולה העתידה שתבוא בקרוב ממש, אז נאמר באושר גדול "אודך ה' כי אנפת ביי", שכן נראה ונבין עד כמה ייעודי הגאולה הם תוצאה ישירה של כל אתגרינו בזמן הגלות.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של **שלוחי הרבי ברחבי תבל**

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב